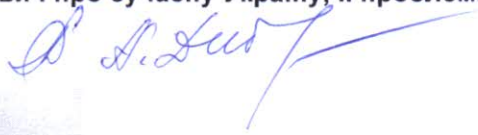

«Своїм розумом жити...»

Володимир Леонтович про сучасну Україну, її проблеми, болючі реалії і непрості

перспективи
Алла Диба

У листі Лесі Українки до Михайла Драгоманова від 22 серпня (3 вересня) 1891 року з містечка Шабо у Бессарабії зустрічаємо згадку про перебування письменниці в Криму і те, що вона збирала там татарські узори, серед яких «єсть їх чимало і дуже хороші, ще й надто подібні до українських» і які вона мріє видати. Деякі з них вона спеціально замальовує для дядька (т.10,с.113). Письменницю надзвичайно цікавив татарський народ, який не тільки впродовж багатьох століть мешкав поруч із українцями, але й мав подібну до української трагічну історію воєн і поневолення північним «братом». У ті роки українські інтелектуали чи не вперше серйозно замислилися про історію, надії, сподівання й проблеми татарського народу, який спокон віків мешкав поруч із українцями. Тоді наші письменники почали звертатися у своїх творах до татарської тематики, подеколи навіть, як Михайло Коцюбинський, заглиблюватися у безодні підсвідомості представників цього народу.

Коцюбинський створив цілу серію таких творів. Це і нарис, за визначенням самого автора, а насправді – симпатична коцюбинківська новелетка «В путях шайтана», і божественно прекрасне й не менш трагічне оповідання «Під мінаретами», і класична новела «На камені», яку сам письменник назвав аквареллю, поступово й послідовно відкриваючи для себе й для України народ-сусід, відчувши не тільки відповідальність і залюбленість у нові, невідомі досі йому реалії, але й побачивши надзвичайно болючі сторони, певну відособленість цього народу від інших цивілізацій, непросту долю татарської жінки, а поруч із великою szansою до батьків і давніх звичаїв відомий і для інших народів світу конфлікт поколінь, повсюдну

неможливість щасливого й самостійного вбору для молодих своєї подружньої пари, наперед визначену гріховність і приреченість справжнього кохання. А ще письменник, можливо, й несподівано для себе, відчув правдиве захоплення тим, що відтепер довіку стане і його власним світлом і світом: «В долині лежав Бахчисарай, що хвилював, як море, рожевою черепицею. Ще сині, абрикоси дрімали на білих стінах, а ліс мінаретів, залитих сонцем, здіймався до неба, як праведні душі. Тихо ще було. Та ось на мінаретах, один за другим, з'являлись муедзини, як чорні духи тих білих веж, і, приклавши побожно руки до вух, збудили тишу жалібним співом. Високо над сонним містом неслася дика музика, як передсмертні ридання грішних, й лунала по рудих скелях, іще темних й холодних...

А сонце вставало» («Під мінаретами», с.213).

Сьогодні надзвичайно актуально не тільки у зв'язку з 200-літнім ювілеєм Тараса Шевченка звучить його поема «Кавказ». І така «невинна», здавалося б, опера Семена Гулака-Артемівського, як «Запорожець за Дунаєм», набуває нових і нових змістів, коли навіть більш чи менш привітна до вигнанців чужина не може стати для них справжньою Батьківщиною. Не стає Батьківщиною Московія й для героїні «Боярині» Лесі Українки, як би комфортно їй, дружині українського дипломата, не жилося там. Її ж чоловік Степан засобами дипломатії намагається вибороти для рідної України якісь поступки з боку Росії, на жаль, не розуміючи, що загарбники з Півночі не збираються нічим поступатися, а знають лише одну мову – мову принижень і нищення. У пошуках праведного шляху він поступово підходить на край прірви. Прірви, за якою тільки зрада і смерть. Оту крихітну грань між півкроком до зради і справжньою, беззастережною, свідомою зрадою прослідковують і вмотивовують у своїх героях і Леся Українка (Степан, «Бояриня»), і Володимир Леонтович (йдеться про головного героя у повісті «Абдул-Газіс»).

Сучасник Лесі Українки, знаний український письменник, публіцист і поміщик-меценат, близький друг Михайла Коцюбинського, голова Товариства підмоги українській літературі, науці і штуці Володимир Леонтович 1903 року закінчив роботу над своєю історичною фантазією «Абдул-Газіс». У творі було піднято проблеми поневолених народів, які нищить деспотія російського царизму. Твір одразу ж був заборонений царською цензурою, так само, як і подібна повість

Михайла Коцюбинського «Для загального добра», коли було заарештовано авторський примірник, надісланий йому зі Львова до Алупки. Адже Коцюбинський насмілювався показати трагедію бесарабських селян-виноградарів, приречених царським урядом до повного зубожіння. Начальник Таврійського губернського жандармського управління у своєму листі до департементу поліції від 20 травня 1896 року стверджував: «Вся повість дуже тенденційно написана і, потрапивши до рук простого селянина, може викликати озлоблення і навіть прямий опір при роботах по розвідуванню і знищенню філоксери» (с.13). І вже 1897 року це стало підставою до значних проблем із влаштуванням письменника на роботу в Чернігівській земській управі.

«Абдул-Газіс» Володимира Леонтовича побачив світ 1918 року, вже після повалення царизму, у час активної боротьби за українську незалежність. Дія повісті розвивається одночасно у трьох часопросторових вимірах. Основні реалії й колізії бачимо у казковій країні Дейлам. Ханство Дейлам стало ласим шматком для загарбників: «Російське царство, колись мале й далеке, так що за його мало чули в Дейлами, ширшало-більшало, повойовуючи сусідів, розрісшись аж до межі Дейламу, посіло і його. Сталося те за хана Магомета Оглі» (с.301). Невдатний хан був розпещений, «мав він скажену, а разом ледачу і боязку, наче в зайця, душу. Ласий до доброї страви та гарних жінок» (с.301). Щодня він бенкетував, зовсім забувши про свої власні обов'язки. Надзвичайно боявся російського царя, боявся за свої багатства, поступово пустивши рідний край на поталу.

Поруч зі слабким правителем були не тільки мудрі старійшини, до яких хан не дослухався, більше довіряючи зрадникові Газісу. Той же, залишившись сиротою, з 15 років виховувався в Росії, де, як подейкували, «вивчився там проклятої науки гаспидських чортів» (с.301). «Вчився Газіс у чужій школі, читав російські книжки, придивлявся до російського життя, і почало йому здаватися, ніби те чужоземне життя краще, ніж життя в рідному краю. Спокушало спокусою хлопця, та чи диво, що й спокушало, коли і сталі вже люди, старі посланці ханські, згадуючи рідний Дейлам, важко замислювалися, а шайтан натуркував їм тоді у вуха облудні думки, нагадуючи про кривди, вчинені ханом чи їм, чи їхнім знайомим та кривим» (с.301). «[...] подобались йому привітні та гречні чужинці, і все здавалося в їх добре, краще багато, ніж, справді, було...» (с.302). Здавалися Газісові його нові вчителі життя набагато кращими, демократичнішими, толерантнішими, ніж ті, кого він знав і любив від народження.

